

Марина Павленко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української літератури,
українознавства й методики їх викладання УДПУ

Різні підходи до аналізу в сучасному літературознавстві

Згідно з класичним розумінням, **аналіз** мистецького тексту — це його наукове дослідження, витлумачення, логічно-понятійний спосіб розгляду, осмислення складників [2]; або ж — уявна (мисленнева) операція, яка передбачає членування твору на складники змісту і форми, виокремлення частин, дослідження їхніх особливостей, визначення їхніх місця й функціональної ролі в загальній системі твору, встановлення характеру взаємодії з іншими частинами [3] тощо.

Якщо ж ми не просто описуємо якості твору, але й вносимо елемент суб'єктивного сприйняття, це вже буде **інтерпретація** — дослідницька діяльність, пов'язана з тлумаченням змістової, смислової сторони літературного твору на різних його структурних рівнях через співвіднесення з цілістю вищого порядку [4]. Власне, ми переконані, що інтерпретація — це і є той самий аналіз, але вже на вищому, на досконалішому його рівні, який вимагає більш індивідуалізованого, глибшого прочитання тексту, допомагає виявити смисл досліджуваного літературного явища через відповідний контекст, на фоні сукупностей вищого порядку.

Саме завдяки інтерпретації маємо сьогодні чимало різних підходів до аналізу художнього твору. Найкласичніші з них [3]:

—Соціологічний аналіз — поширений в українському літературознавстві під дією народників, а згодом і більшовиків, — він абсолютизує класову проблематику в літературі, що є актуальним, поки на світі існує соціальна нерівність, але й може бути небезпечним, якщо цей підхід абсолютизувати.

—Психологічний — аналізує твір як з точки зору психології його творення, так і з точки зору його впливу на читача.

—Естетичний — передбачає тлумачення твору з погляду категорій естетики.

—Формальний — розглядає форму як специфічну й «змістовну» прикмету літератури.

—Порівняльний (компаративний) — розглядає різні літератури чи просто окремі твори однієї літератури в порівнянні.

—Біографічний — акцентує увагу на біографії автора та особистісних моментах.

—Структурний — рух від інтерпретації окремих текстів до розуміння більш абстрактних структур, які їх вміщують.

На снові вище згаданих розвинулись і новіші, більш сучасні підходи до аналізу:

—Постструктуралістський — він мовби виконує завдання «*деконструювання*» тексту, або, за Пітером Барі, — «читання проти шерсті»: з метою «пізнати текст так, як він сам не може пізнати себе» [1].

—Психоаналітичний — в інтерпретації тексту найбільшого значення надає несвідомому, опираючись на вчення З.Фрейда та Ж.Лакана [3];

—Гендерний аналіз — передбачає врахування особливостей чоловічого і жіночого сприймання та світорозуміння [3].

У зв'язку з цим відокремився й так званий *феміністичний* підхід [1], який переглядає канон з метою повернути із забуття тексти написані жінками, переоцінює жіночий досвід і кидає виклик зображенню жінки як «іншої», як «нестачі» тощо.

Безпосередньо від фемінізму пішов і ще новіший вид аналізу:

—Гей-лесбійський — працює над створенням канону гей-лесбійських авторів, тексти яких утворюють певну традицію; шукають гей-лесбійські елементи у класичній літературі і розглядають їх як такі (стосунки Джен Ейр і Гелен у «Джен Ейр»), замість інтерпретувати одностатевих персонажів як, скажімо, різних аспектів однієї особистості тощо; викривають «гомофобію» традиційної літератури й критики, що виявляється в ігноруванні гомосексуальних аспектів творчості окремих авторів типу Вінстена Г'ю Одена (Марка Ліллі) тощо [1].

Феміністичний і марксистський підходи (із застосуванням структуралізму та постструктуралізму) поєднує і наступний вид:

—Культурно-матеріалістичний — прочитує літературний текст (дуже часто ренесансні п'єси) таким чином, щоб дати читачеві можливість «відтворити його історію», тобто контекст, покладений у його основу, водночас звертаючи увагу на особливості сучасного сприйняття; зосереджується переважно на канонічних творах: на тій підставі, що дослідження менш відомих текстів навряд чи коли-небудь матиме політичні наслідки (скажімо, в дебатах про шкільну програму чи національну ідентичність) тощо.

Лише в 1990-х роках постав такий вид аналізу:

—Постколоніалістичний — він відкидає уявлення про універсальність «великої» («західної» чи «російської») літератури і намагаються показати обмеженість такої позиції, досліджує образи інших культур у літературі; показує, що так звана «універсальна» література часто навмисно замовчує питання, пов'язані з колонізацією та імперіалізмом; зосереджує увагу насамперед на культурних відмінностях [1] тощо.

Нарешті, ще на етапі становлення перебуває і зовсім «молодий» аналіз:

—Екокритичний — перепрочитує відомі твори, звертаючи особливу увагу на репрезентацію в них світу природи; розширює сферу застосування низки екопонять, прикладаючи їх до «сторонніх» явищ: ріст і енергія, рівновага й дисбаланс, симбіоз і взаємозалежність тощо; обстоює екоцентричні цінності старанного дослідження, колективної етичної відповідальності й поваги до інтересів світу поза нами [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Барі Пітер. *Вступ до теорії: літературознавство та культурологія.* — К.: «Смолоскип», 2008. —358с.
- 2.Галич О., Назарець В., Васильєв Є. *Теорія літератури: Підручник.* — К., 2001.
- 3.Марко В.П. *Аналіз художнього твору.* — Київ: «Академвидав», 2013. — 280с.
- 4.Пахаренко В. *Українська поетика.* — Черкаси: «Відлуння-Плюс», 2009. — 690с.